

رحیمه منصوری گرگر

کارشناس ارشد برنامه‌ریزی درسی
هنرآموز رشتهٔ کودکان‌پروری، ناحیهٔ ۳ تبریز

کلیدواژه‌ها: رشته کودکان‌پروری، بهداشت روانی، سیما فردوسی

از آنجا که رویکرد آموزش و پرورش دورهٔ هنرستان، موضوع محور است، انتخاب عنوان کتاب (بهداشت روانی) جهت بررسی مناسب به نظر می‌رسد.

هدف از تدوین کتاب، صرفاً ارائهٔ مطالب نظری برای گذراندن واحد درسی دانش آموزان نیست، بلکه هدف، تأمین و حفظ سلامت روانی، بهزیستی، رفاه اجتماعی و سازگار نمودن نوجوانان در رویارویی با مشکلات زندگی است. پس هدف کلی کتاب، آشنایی فراگیران با موازین سلامت روان و عوامل مؤثر در آن است، بنابراین هدف و مسیر حرکت مشخص شده است. با مشخص شدن هدف برای تدوین یا توسعهٔ برنامهٔ درسی، اقدامات ضروری متناسبی تعیین شده و نوع و میزان منابعی که برای دستیابی به هدف‌ها باید به کار گرفته شوند تعیین گردیده است.

با توجه به هدف کلی، اهداف رفتاری نیز تعریف گردیده و مطابق با فصول مختلف کتاب و سرفصل‌ها، اهداف رفتاری متفاوت و متناسب با آن تعیین شده است.

نقد و بررسی کتاب «بهداشت روانی» دورهٔ هنرستان

رشد آموزش [فنی و حرفه‌ای و فنی و حرفه‌ای](#)

دورهٔ نهم / شمارهٔ ۴ / زمستان ۱۳۹۲

است و خط‌مشی‌ها و سیاست‌های دولت در تعیین اهداف آموزش و پرورش و آن نیز به نوبه خود در تعیین اهداف کلی و جزئی کتاب تأثیرگذار خواهد بود.

مقوله معیارهای انتخاب محتوا بیشتر در قالب ملاک‌های تناسب محتوا مورد توجه قرار گرفته است. در این خصوص، محتوا را می‌توان در قالب یکی از طبقات زیر قرار داد:

- میزان تناسب محتوا با مجموعه عوامل و ارزش‌های اجتماعی و منابع استخراج محتوا از آن‌ها؛
- تناسب محتوا با ویژگی‌ها و نیازهای دانش‌آموزان، نظیر علایق، استعدادها، توانایی‌ها و...؛
- تناسب محتوا با قانونمندی‌های برنامه درسی.

میزان تناسب محتوا با مجموعه عوامل و ارزش‌های اجتماعی

محتوای کتاب با عوامل و ارزش‌های اجتماعی نه تنها منافات ندارد بلکه مطابق با آن معیارها و ارزش‌هاست. به‌طور کلی، در انتخاب محتوا سعی شده است از این ملاک‌ها استفاده شود (نظیر انتقال مفاهیمی چون نوع دوستی، توجهات از دوران مختلف رشد، تأکید بر تقویت اعتقادات مذهبی جهت پیشگیری و درمان بیماری‌های روانی، تأکید بر عوامل اجتماعی

هدف آموزش و پرورش در دوره‌های مختلف، پرورش و رشد همه‌جانبه دانش‌آموزان است؛ یعنی رشد جسمی - حرکتی، رشد شناختی، رشد زبان و گفتار، رشد عاطفی - اجتماعی، رشد خلاقیت، ابراز وجود و درک زیبایی‌ها.

در این کتاب سعی شده است این هدف مورد توجه قرار گیرد. هر چند دسترسی به تمام سطوح و جنبه‌های رشد، تنها توسط این کتاب میسر نیست و سایر کتب و فعالیت‌ها نیز باید مورد توجه قرار گیرند. چون یکی از اهداف آموزش و پرورش در دوران مختلف رشد، آماده کردن افراد برای زندگی و سازگاری با محیط اجتماعی است و نیز با توجه به توضیحات مؤلف در مقدمه کتاب، تدوین چنین محتوایی ضروری است و از این طریق دستیابی فراگیران به هدف مورد نظر میسر می‌شود.

بررسی محتوایی کتاب

در این کتاب موضوعات فصول، شامل کلیات بهداشت روانی، اهداف و عملکرد بهداشت روانی، سازگاری، بهداشت روانی در دوره کودکی، بهداشت روانی در دوره بلوغ و نوجوانی، نقش مراکز آموزشی در بهداشت روانی کودکان و نوجوانان، بهداشت روانی در دوره جوانی، میان‌سال و سالمندی، نقش اوقات فراغت در بهداشت روانی و بالآخره نقش مذهب در بهداشت روانی است. در انتهای کتاب نیز فهرست منابع آمده که به نظر من بهتر است منابع هر فصل در انتهای آن فصل بیاید تا به این ترتیب، راهنمایی و ارجاع سریع به آن‌ها به سهولت انجام گیرد، ضمن اینکه از منابع به‌روز نیز باید استفاده شود.

به جرئت می‌توان گفت نوع سؤالات، طراحی تمام صفحات کتاب، نوع عملکرد معلم یا مربی، فراهم آوردن محیط مناسب برای تحریک حس کنجکاوی کودکان، نوع ارتباط بین معلم و کودکان و کودکان با یکدیگر و... همگی موجب تقویت حس کنجکاوی در کودکان و در نتیجه ایجاد انگیزه در آن‌ها برای شروع و ادامه فعالیت خواهند بود.

موضوعات فصول مختلف با هدف کلی کتاب در ارتباط است و به تحقق این هدف کمک می‌کند.

محتوا به‌صورت مکتوب است، اما کافی نیست و لازم است معلم یا هنرآموز از روش شفاهی نیز استفاده نماید و توضیحات اضافی در خصوص مفاهیم، واقعیات و حقایق مندرج در کتاب به‌صورت شفاف و واضح ارائه گردد.

با توجه به مقدمه، چنین به نظر می‌رسد که انتخاب محتوای کتاب «بهداشت روانی» به‌صورت تیمی و مشارکتی بوده و سعی شده است تا از دانش و تجربیات خود مؤلف و سایر هنرآموزان که تجربه تدریس درس بهداشت روانی را دارند و با خصوصیات خلقی و رفتاری دانش‌آموزان در این مقطع سنی آشنایند، استفاده شود.

البته انتخاب محتوا براساس اهداف تعیین شده از سوی آموزش و پرورش انجام گرفته، زیرا سیستم متمرکز

اشاره کرده‌اند مباحث اساسی در بهداشت روانی با زبانی ساده و با ذکر مثال‌های متناسب با سن و شرایط نوجوانان ارائه گردیده است تا دانش‌آموزان بتوانند از مطالب مندرج در کتاب به صورت کاربردی استفاده نمایند. همچنین از معلمان نیز خواسته‌اند تا مطالب را به صورتی تدریس کنند که دانش‌آموزان بتوانند مسائل محیط پیرامون خود را در چارچوب اطلاعات داده شده در این کتاب مورد بحث و بررسی قرار دهند و به این وسیله عملی شدن نکات نظری را در زندگی روزمره بیشتر تجربه کنند.

تناسب محتوا با قانون مندی‌های برنامه‌درسی

از نظر تعادل محتوا باید گفت به لحاظ کمیت این تعادل رعایت شده است و مطالب مربوط به هر فصل از نظر کمی از تناسب و تعادل کافی برخوردار است؛ و از نظر کیفیت هم می‌توان ادعان داشت که کلیه مطالب و فعالیت‌های مطرح شده تا حدودی پاسخ‌گوی هدف کلی کتاب هستند. همچنین در محتوا به ارزش‌های ملی توجه کرده‌اند و تلاش شده است تا از کلمات و تصاویر متناسب با سطح آموزشی هنرستان استفاده شود.

از نظر بررسی تعادل در توزیع محتوای مختلف، آن هم در سطوح متفاوت تحصیلی، لازم است سایر کتب نیز در کلیه پایه‌ها بررسی شوند. اما می‌توان گفت که در اینجا بین جنبه‌های نظری و عملی، تعادل وجود دارد.

انسجام محتوا را نیز نمی‌توان در بررسی یک کتاب در

مؤثر در بزهکاری نوجوانان، ملاک‌های انتخاب همسر، احترام به بزرگ‌ترها و ارزش نهادن به آن‌ها، توجه به سفارش‌های دین اسلام در خصوص بهداشت روانی و...).

محتوا با پیشرفت‌های علمی و فنی تناسب دارد، زیرا محتوا دربرگیرنده مفاهیم اساسی و پایه و متناسب با تحولات علمی (نسبت به مباحث و علوم جدید) پذیرنده است. همچنین به جای آموزش خلاصه‌ای از دانش بشری، که با گذشت زمان کهنه و از رده خارج می‌شود، بر پرورش تفکر تأکید می‌ورزد. اما همان‌طور که قبلاً اشاره شد، لازم است از منابع جدید بیشتر استفاده شود و مطالب هم به‌روز باشد.

در خصوص تناسب محتوا با مسائل و نیازهای جامعه ملی و محلی می‌توان گفت که بررسی آن به وقت و انرژی بیشتری نیاز دارد ولی تا حدودی سعی شده است که با نیازهای جامعه ملی و محلی متناسب باشد.

موضوع تناسب محتوا با مسائل و ارتباطات جهانی نیز به بررسی بیشتر نیاز دارد و نقد این بخش تنها در یک کتاب کافی نیست و لازمه تفحص بیشتر در این باره به بررسی کل نظام آموزشی بستگی دارد.

تناسب محتوا با ویژگی‌ها و نیازهای دانش‌آموزان

جهت بررسی میزان تناسب محتوا با توانایی‌ها و استعداد‌های یادگیری کودکان، همچنین تناسب محتوا با نیازها و رغبت‌های کودکان لازم است نسبت به دانش‌آموزان دوره دبیرستان، به خصوص هنرستان، شناخت داشته باشیم و براساس آن محتوا را انتخاب نماییم. حال اینکه آیا این تناسب وجود دارد یا نه؟ بستگی به یک تحقیق جداگانه دارد و لازم است مراحل اجرا و شیوه‌های راهبردی یاددهی - یادگیری نیز مورد توجه قرار گیرند. اما من، به‌عنوان هنرآموزی که این درس را طی سالیان متمادی تدریس می‌کنم، در کل می‌توانم بگویم محتوای کتاب با ویژگی‌های رشد هنرجویان در هنرستان متناسب است.

معمولاً محتوای کتاب برای دانش‌آموزان برخوردار از هوش طبیعی تدوین شده است. بنابراین، می‌توان آن را به چنین مجموعه‌ای از دانش‌آموزان اختصاص داد و تدریس کرد. در انتخاب محتوا سعی شده است از نمونه‌های عینی و ذهنی توأم استفاده شود و انتخاب نمونه‌ها و مثال‌ها متناسب با زندگی واقعی است. اما اینکه آیا این محتوا برای تک‌تک دانش‌آموزان می‌تواند مفید واقع شود نیاز به بحث دیگری دارد. به‌رحال، لازم است معلم از ویژگی‌های رشدی دانش‌آموزان این دوره آگاه شود و سپس با بهره‌گیری از دانش و تجربیات کافی در این زمینه، از راهبردهای یاددهی - یادگیری مناسب استفاده نماید.

همان‌طور که پدیدآورندگان این کتاب در قسمت مقدمه

و ایجاد ارتباط با مطالب و مفاهیم کتب سال‌های گذشته یا کتب در پایه تحصیلی مربوطه (سوم) می‌توانند آموخته‌های خود را در زندگی به‌کار گیرند و حتی در محیط آموزشی و کاری خود نیز آن‌ها را به‌کار برند و در تأمین، حفظ و نگهداری سلامت جسم و روان خود و سایرین مؤثر واقع شوند.

راهبردهای یاددهی - یادگیری

آموزش و پرورش در دوره دبیرستان، باید مبتنی بر روش‌هایی چون مباحثه، روش فعال، پرسش و پاسخ، تحقیق، واحد کار، حل مسئله و اکتشافی باشد. معلم نیز براساس اهداف تعیین شده و بررسی محیط آموزشی خود می‌تواند از هر یک از این روش‌ها برحسب شرایط استفاده نماید. در طراحی و تدوین کتاب سعی شده است یادگیری به شکل فعال انجام گیرد. در ضمن از روش اکتشافی نیز استفاده می‌شود. اما علاوه بر انتخاب محتوای مناسب، نوع عملکرد و راهبردهای یاددهی - یادگیری به‌کار گرفته شده توسط معلم یا مربی و سایر شرایط (فراهم نمودن محیط مناسب برای فعالیت کودکان، تعامل و همکاری بین والدین و مربیان، تعامل و همکاری میان کارکنان آموزشگاه و...) همگی در دستیابی به اهداف تأثیر گذارند. بنابراین، لازم است به سایر مقوله‌های برنامه‌ریزی درسی چون مرحله اجرا، اتخاذ راهبردهای یاددهی - یادگیری و ارزشیابی نیز توجه شود که این خود به تحقیقات مجزایی نیاز دارد.

ارزشیابی

با توجه به اینکه هر فصل کتاب براساس اهداف رفتاری تدوین شده است، ارزشیابی آن کار ساده‌ای است. اما چون هدف یادگیری و استفاده کاربردی از آموخته‌ها در زندگی است، ضرورت دارد به سایر مقوله‌های ارزشیابی نیز توجه شود و ارزشیابی صرفاً هدف‌محور نباشد بلکه از سایر الگوهای ارزشیابی، چون هدف آزاد، سی‌ای‌پی‌پی (CIPP) و... استفاده شود.

در بررسی کتاب از نظر مشخصات محتوایی و فنی نتایج زیر حاصل شده است:

- رنگ‌ها، شکل‌ها و طرح‌ها در برانگیختن ذوق و شوق دانش‌آموزان تا حدودی مؤثرند؛
- در توالی محتوا نظم خاصی رعایت شده است و مفاهیم از ساده به مشکل طراحی شده و پیچیده شده‌اند؛
- جنس جلد، نوع کاغذ داخل جلد، اندازه حروف و اعداد مناسب است، اما در چسباندن کاغذها، اصول لازم رعایت نشده و اوراق کتاب به راحتی از هم جدا می‌شوند؛
- به نظر من بهتر است طراحی رو و پشت جلد کتاب تغییر یابد و از طرح‌های جذاب و مناسب استفاده شود؛
- اگر در متن از تصاویری نیز استفاده شود، در برانگیختن حس کنجکاوی و انگیزه دانش‌آموزان مؤثر واقع خواهد شد.

دوره دبیرستانی جست‌وجو کرد و کافی دانست. زیرا لازم است میزان وفاق میان مفاهیم و مضامین محتوا از یک سو در یک پایه تحصیلی و از سوی دیگر محتوای برنامه‌های درسی پایه‌های مختلف آموزشی مورد بررسی قرار گیرد.

اما به نظر من (به‌عنوان مدرس این درس) اگر دو سال تحصیلی را در دوره هنرستان مورد بررسی قرار دهیم مشاهده خواهیم کرد که در دوره اول هنرستان تا حدودی سعی شده است با استفاده از مطالب کتب روان‌شناسی عمومی و زیست‌شناسی در هنرجویان، شناختی نسبت به وجود انسان از ابعاد مختلف، به‌خصوص از بعد جسمی و روانی، حاصل شود. بنابراین، مطالب از انسجام لازم برخوردار است.

الگوی سازماندهی محتوای کتاب موضوع محور و از نوع مارپیچی است. هنرجویان ابتدا عقاید و ایده‌های اصلی را مورد مطالعه قرار می‌دهند و سپس در کلاس‌ها و پایه‌های بعدی مجدداً به عقاید و ایده‌هایی که قبلاً مطالعه کرده بودند باز می‌گردند تا آن‌ها را به‌صورت عمیق‌تر و پیشرفته‌تر بیاموزند. استفاده از این الگو باعث می‌شود دانش‌آموزان شیوه یادگیری را بیاموزند. این امر باعث می‌شود که آنچه را می‌آموزند بهتر درک کنند و آن را در یادگیری‌های آینده مورد استفاده قرار دهند. همچنین این الگو با رشد شناختی و ذهنی هنرجویان تناسب دارد و کمتر به موضوعات مجزا در قالب تقسیم موضوعات درسی محصور می‌شود. مثلاً هنرجویان با استفاده از مطالب و مفاهیم مندرج در کتاب بهداشت روانی

